

Mitološki i kršćanski motivi u bajkama Hansa Christiana Andersena i Ivane Brlić Mažuranić

Polić, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:832231>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-14**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

LARA POLIĆ

**MITOLOŠKI I KRŠĆANSKI MOTIVI U BAJKAMA HANSA CHRISTIANA
ANDERSENA I IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ**

Završni rad

Pula, lipanj, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

LARA POLIĆ

**MITOLOŠKI I KRŠĆANSKI MOTIVI U BAJKAMA HANSA CHRISTIANA
ANDERSENA I IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ**

Završni rad

JMBAG: 0069061873, izvanredni student

Studijski smjer: Sveučilišni preddiplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, lipanj, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Lara Polić, kandidat za prvostupnicu ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA **o korištenju autorskog djela**

Ja, Lara Polić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Mitološki i kršćanski motivi u bajkama Hansa Christiana Andersena i Ivane Brlić Mažuranić“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Andersenov životni put- bijeg od siromaštva	3
3. Utjecaj sredine na Andersenova djela	4
4. Andersen na raskrižju religije i mitologije.....	6
5. Kršćanski i mitološki motivi u Andersenovim bajkama.....	8
5.1.Snježna kraljica.....	8
5.2.Mala sirena.....	14
5.3.Djevojčica sa šibicama	17
6. Ivana Brlić-Mažuranić – nastajanje hrvatskog Andersena	19
7. Supostojanje religije i narodne predaje u djelima Ivane Brlić-Mažuranić.....	21
8. Priče iz davnine	24
9. Kršćanski i mitološki motivi u bajkama Ivane-Brlić Mažuranić:	27
9.1. Kako je Potjeh tražio istinu	27
9.2. Bratac Jaglenac i sestra Rutvica	30
9.3. Ribar Palunko i njegova žena	32
10. Zaključak	34
11. Literatura:	35
12. Sažetak	37
13. Abstract	38

1. Uvod

U ovom radu promatrat će se motivi koji su inspirirali Ivanu Brlić Mažuranić i Hansa Christiana Andersena, a vuku podrijetlo iz mitološkog ili biblijskog svijeta, da napišu neke od svojih najboljih, meni osobno najdražih djela. Ovo dvoje autora je svojim pričama obogatilo moje djetinjstvo i uvijek im se rado vraćam. Vjerujem da su i danas njihove priče aktualne jer promišljaju bezvremenske teme. Životni put Ivane Brlić Mažuranić i Hansa Christiana Andersena, njihovo odrastanje i okruženje se u potpunosti razlikuju pa opet, oboje su svijetu podarili bajke na kojima odrastaju generacije.

Bajke su priče čudesnog sadržaja namijenjene djeci koje prikazuju neke od bitnih aspekata ljudske egzistencije. Uobičajeno je da bajka nastaje na temelju mitova koristeći neke od njihovih aktera, kao što su nadnaravna bića ili nadnaravni događaji, no središnje mjesto u bajci pripada upravo čovjeku. Draž bajke nalazi se u savladavanju različitih prepreka, u tim se trenucima prikazuje domišljatost glavnog lika. Važno je reći da u djelima Brlić-Mažuranić i Andersena, osim domišljatosti, glavni likovi prelaze prepreke i odupiru se zlu uz pomoć vjere u Boga. Vjera je ono što vodi većinu njihovih likova i često je jedini spas od velikih nevolja, ali i utjeha te nerijetko izlaz u nebeski svijet u kojem će pronaći konačno utočište i spas od ovozemaljskih nepravdi i patnji. Stoga će se u radu promatrati odabrane bajke Ivane Brlić Mažuranić i Hansa Christiana Andersena s obzirom na pojavu mitoloških i biblijskih motiva te će se analizirati korištenje ovih motiva pri strukturiranju odabranih bajki.

2. Andersenov životni put- bijeg od siromaštva

Andersenovo poimanje života najbolje se može razumjeti iz njegovih vlastitih riječi koje je napisao: „Moj život najljepša je bajka, tako je bogat i sretan. Da me kao dječaka, dok sam, siromašan i sam, polazio u svijet, sreća kakva vila i da mi je rekla: odaberi svoj put i svoj cilj, a ja ću te onda prema tvojim duševnim sposobnostima i prema razumu koji je potreban u svijetu, voditi i zaštićivati - moja sudbina ne bi mogla biti sretnija, razboritija i bolja. Povijest moga života reći će svima ono što i meni kazuje: Ima Bog koji je pun ljubavi i koji sve izvodi na najbolji put.” (Andersen, prema Aviani, 1994: 215).

Andersen je rođen 2. travnja 1805., u danskom gradu Odenseu na otoku Fynu. Prema vjerovanju, Odense je bio boravište boga Odina, vrhovnog boga nordijske mitologije. Danci govore kako se na otoku najduže sačuvala stara danska tradicija, vjerovanja i običaji koji su postupno iščezli drugdje u zemlji. Bogovi su tako ostali u pjesmama i pričama, ali je ozračje njihovog vremena ostalo u oblacima, vjetrovima, šumama i izvorima. Rođen u siromašnoj obitelji, ostaje bez oca u jedanaestoj godini te se o njemu skrbi majka, koja radi kao pralja. Okružen uznemirujućim društvenim događajima vezanim uz najniže slojeve društva, stvara se želja da se othva siromaštvu i ostvari svoje potencijale u svijetu umjetnosti. Kao četrnaestogodišnjak odlazi u Copenhagen, okušava se u različitim umjetničkim djelatnostima. Stvara prijateljstva s imućnim ljudima koji mu omogućuju školovanje, proputuje gotovo cijelu Europu, piše mnoga djela no svjetsku slavu stječe upravo bajkama. Za razliku od danskih kritičara, samo je prirodoslovac H.C. Ørsted među prvima shvaćao vrijednost njegovih bajki: „Vaši će vas romani proslaviti, ali vaše će vas bajke učiniti besmrtnim.” (prema Aviani, 1994: 219).

Od 1835. godine Andersen počinje godišnje objavljivati nove knjige bajki i priča, bilo ih je više od sto i pedeset. Sam Andersen govori o tome kako su bajke oduvijek postojale u njegovoj podsvijesti: „Bajke su ležale u mojim mislima kao sjeme kojemu je bila potrebna voda i sunce da iznikne” (Andersen prema Aviani, 1994: 219).

3. Utjecaj sredine na Andersenova djela

Aviani (1994: 205) navodi kako je Andersen u djetinjstvu bio izložen dvama različitim utjecajima po pitanju vjere. Njegova je majka bila slijepo pobožna dok je otac bio bogohulnik i kritički racionalan. To je dovodilo do brojnih svađa koje su ga uznemiravale u vrijeme oblikovanja vlastitih religijskih pogleda, no unatoč dvojbi i sumnji, Andersen je ostao duboko religiozan, djetinjski i nedogmatski. Andersen je bio u dobrom odnosu s bakom koja je stanovala u gradskoj umobolnici. Često ju je posjećivao i pomagao u fizičkim poslovima, no osobito ga je veselilo druženje s pacijenticama koje su u radionici prele pređu. One su mu pričale priče iz svoga i tuđeg života, istinite i izmišljene, te je tako druženje s njima za Andersena predstavljalo pravi doživljaj. „Christian bijaše na izvoru tradicije i mitova, negdje prije svijeta, u vrtlogu svemirskih maglica, od kojih će nastati zvijezde” (Aviani, 1994: 208).

Hans Christian Andersen je, unatoč mnogim poteškoćama i nepravdama koje su ga snalazile, bio odlučan u svojoj vjeri prema Bogu. Mnoga piščeva djela ogledalo su njegovog vlastitog života, pa tako izrugivani sin postaje kraljem (*Zvekan*), odbacivani pačić se pretvara u labuda i poleti najplavijim i najbistrijim nebom (*Ružno pače*). Rođen u siromašnoj postolarskoj obitelji tijekom života doživljavao je brojne neuspjehe, odbacivanja i ismijavanja, stavljen je pred brojne kušnje, ali se na posljetku vinuo najdalje i postao kraljem bajke i dječje književnosti. Istu sudbinu dijeli i maleno graškovo zrno iz bajke *Petero iz graškove mahune*, iako je bilo najmanje i najneuglednije, dospjelo je najdalje i razvilo se u mladu biljku veličanstvenu u darivanju ljubavi. Unatoč kušnjama, Andersenova optimistična i radosna priroda omogućuje mu da razvija svoju maštu, a da pritom u svojim pričama veliča malene i neznatne te one koji tuđu sreću stavljaju ispred svoje. Svoje uvjerenje Andersen potkrjepljuje u brojnim djelima pretvarajući tako poniženje u milost, a tugu u radost. Inspiraciju pronalazi u svojoj okolini i tako kao izvrstan promatrač uočava i naizgled sitne i neugledne stvari koje uz pomoć njegove mašte postaju važne i vrijedne. Svojom maštom tako doraduje već postojeće bajke i priče, ali ih najviše sam stvara i izmišlja inspiriran motivima iz Biblije, mitova, magije i znanosti što se očituje u bogatstvu tema njegovih djela (Pintarić 2008: 77).

Andersenova vjera u providnost omogućila mu je da s lakoćom stupi u svijet mašte i pripiše ju Božjem čudu, tako je sve živo i neživo u svojim pričama i bajkama pretvarao u čudesno. Kroz život ga je vodila želja za osobnim i društvenim priznanjem, njegov san o slavi bio je san siromašnog dječaka koji je htio da ga svijet prizna i prihvati. Andersen je bio osjećajan i nježan, inspiraciju za bajke i ostala djela je pronalazio i u vlastitom životu i životu bliskih ljudi. Tako prema Aviani (1994: 216) Andersen opisuje majčino djetinjstvo kao nesretno, siromašno i označeno nebrigom roditelja koji su ju prisiljavali kao malenu da prosi, pa je jednom prilikom prosjedila i proplakala cijeli dan ispod mosta, što je možda bio sam izvor priče *Djevojčica sa šibicama*. Svoj dom pak opisuje kao izrazito uredan, sa snježnobijelom posteljinom i blistavim zavjesama na prozorima. Govori i o gredici s cvijećem na krovu ispred tavanškog prozorčića čiji se opis nalazi u bajci *Snježna kraljica*.

4. Andersen na raskrižju religije i mitologije

Bajka je žanr koji upija različite motive, veliki broj njih dolazi iz religijskog života, pa tako i u Andersenovim bajkama vidimo tragove stoljetne kršćansko-mitološke tradicije. Jedan od Andersenovih biografa, Elias Bredsdorff, ističe kako je Andersen čvrsto vjerovao u Božju providnost i bio silno uvjeren da Bog ima s njim određene planove, ponekad bi se s njime i prepirao, a u trenutcima sreće je imao želju da pritisne dragog Boga na svoje srce. Ovakve su stvari iz piščeva života značajne za razumijevanje i interpretaciju Andersenovih bajki, iako se međutim, malo ili uopće ne ističe da je od najranijih dana upoznao vjeru. Analizom Andersenovih bajki evidentno je da se one razlikuju u nekoliko razina podudarnosti s biblijskim tekstom. Mogu se pronaći priče koje su običajno vezane za određeni crkveni blagdan, najčešće Božić, dok će u drugima presudnu ulogu imati religijska osoba. Treća i najveća skupina priča ima u središtu kao provodni motiv određenu kršćansku vrijednost: ljubav, sreću ili dušu. Neovisno o razini, sve je vjersko u funkciji etičkoga (Hranjec, 2003: 9).

Andersen kroz svoja djela iskazuje kršćansko uvjerenje da siromaštvo, poniženost i trpljenje imaju smisla, zbog čega je i sam Bog poslao Sina na zemlju da svjedoči ljubav. Andersen u svojim djelima ne nameće junacima nemoguće iskonske protivnike poput zmajeva ili ostalih čudovišta, već ih suočava s jednako tako strašnom bijedom i siromaštvom, zlobom i licemjerjem, lažnim moralom i ostalim. Poruka bajke ipak ostaje ista, neovisno o vrsti protivnika, junak je onaj koji će morati steći određene vještine i znanja. Bajka se tako u određenom segmentu morala promijeniti da bi se održala, postala je oblikovno drugačija, promijenio se zaplet kao i sami junaci s kojima se današnjem čitatelju lakše poistovjetiti. Duhovna zaokupljenost bajke je davanje primjera pravedna svijeta u kojem mali i nemoćni junaci mogu pobijediti (Rajh 2006: 9- 11).

Dok su ostali pisci pokušavali oteti od zaborava jezikoslovne i kulturološke značajke narodne predaje sačuvane u bajkama, Aviani (1994: 220) navodi kako Andersen nije mario da bude čuvar pučke tradicije, suviše je bio maštovit i svojstven. Iako su mu izvori za prve priče i bajke počivali u narodnim legendama, on im je udahnuo svoju dušu, zaogrnuo ih originalnošću, oplemenio surovost i ublažio okrutnosti svojstvene za pučka kazivanja. Izvori su mu bili i motivi iz njemačkih i španjolskih pripovijetki, pa

opet, svemu što je napisao dao je osobni pečat toliko svojstven sebi da su se tuđi motivi naprosto izgubili. Sve što je ikad čuo, pročitao, doživio i sanjao, slagalo se u čarobni mozaik Andersenove mašte. Ma kako neobične i nevjerovatne, sve su bajke i priče protkane zbiljom i utemeljene u životu dajući tako naputak ponašanja i esenciju životne mudrosti.

Hranjec (2003: 13) naglašava kako je u Andersenovom slučaju odmak od usmene bajke toliko da se ona nadzire tek fragmentirano u razini kojeg rekvizita, on je stvorio svoj vlastiti čudesni svijet bajke, kako bi kroz poetsku priču priopćio neke vječne istine. Njegove priče zrače plemenitošću i istinskom ljubavi, dok kršćanske teme i poruke nedvojbeno zauzimaju najvažnije mjesto. Aviani (1994: 222) pak ovim riječima opisuje Andersenov odnos sa svojim likovima :„Sve je svoje *junake* Andersen brižljivo skupljao kao majka djecu kad se razbježe poslije škole i uvukao ih u priče. Bilo koga ili bilo što da je Andersen upitao: *Hoćeš li u bajku, u priču?* svatko je htio. Svi su htjeli: rode i koke, žabe i miševi, gusjenice i puževi, mahune i ruže, zove i hvoje, čajnici i pravnici, leptiri i hrastovi, oblaci i vjetrovi, ormari i knjige, čak jedna islužena ulična svjetiljka... o vilama i patuljcima da i ne govorim”.

5. Kršćanski i mitološki motivi u Andersenovim bajkama

5.1. Snježna kraljica

Snježna kraljica je bajka ispričana u sedam priča, ona je najduža Andersenova bajka, kao i jedna od najpopularnijih. Izdana je 1845. godine neposredno prije Božića. Prema Wand (2020), Andersenova je Snježna kraljica djelom inspirirana njegovim osobnim životom, naime, pjevačica Jenny Lind i njezina neuzvrćena ljubav prema Andersenu bili su inspiracija za stvaranje kraljice ledenog srca.

Imajući na umu Andersenovo podrijetlo, odnosno rodni kraj, nije nimalo iznenađujuće da se u stvaranju svoje savršene, ali nedostižne žene, inspirirao nekom od brojnih mitoloških varijacija *ledene kraljice* nordijskog folklor.

Motiv Boga

Bog je Bog kršćanstva, koji je u očima Andersena Bog svih ljudi. Andersen nije dogmatski prihvaćao religiju i nikada nije prihvatio dogmu o Svetom trojstvu. Bog je za Andersena jedan, stoga on nikada ne govori o Duhu Svetom, dok je Isusa smatrao izabranim čovjekom. Boga kao biblijski motiv nalazimo na nekoliko mjesta u *Snježnoj kraljici*. Na početku; kada spominje i anđele, na kraju; kada se Gerda moli, te na tri mjesta kad djeca pjevaju pjesmicu:

„Ruže-cvatu, a kad prođu,
Božiću nam dani dođu.”

(Andersen, 1990: 141, 168, 170)

Hrvatski prijevod dao bi naslutiti da se radi o danima Božića, odnosno o promjeni godišnjih doba, dok stih u engleskom prijevodu, ali i u originalnom danskom doslovno navodi ime – Isus:

„Roserne vokser i dale,
der får vi barn **Jesus** i tale! ”

(Andersen, Snedronningen)

Pjesmu je Andersen preuzeo iz himne „Den yndigste Rose er funden“ danskog pjesnika Adolpha Brorsona, objavljene 1732. (Bom i Aarenstrup, 2019; vlastiti prijevod).

Motiv anđela

Motiv anđela se spominje na početku priče, kada zao duh nosi ogledalo prema Bogu, ali sam prikaz je opisan kada se Gerda nalazi u vrtu Snježne kraljice: „Gerda se pomoli bogu; studen bijaše tolika da je mogla vidjeti vlastiti dah, što joj poput dima izlažaše na usta. Dah se sve više zgušnjavao i pretvarao u male bijele anđelke, koji su sve više rasli čim bi se tla dotakli; svaki imaše šljem na glavi, a štit i koplje u rukama. Bivalo ih je sve više i više, a kad Gerda dovrši molitvu, bješe ih oko nje čitava vojska. Udarahu svojim kopljima na jezive snježne pahulje kidajući ih na komadiće, a mala Gerda sasvim sigurno i mirno pođe naprijed. Anđeli je milovahu po nogama i rukama, te je manje ćutjela studen, ma kako da je stezala, pa je brzo hitala dvorima Snježne kraljice.“ (Andersen, 1990: 166).

Andersen je u Snježnoj kraljici na slikovit način prikazao kako je za snagu u borbi s naizgled nadmoćnim zlom potrebna samo molitva Bogu i snažna vjera, koju je Gerda, djevojčica čistog srca, nosila od početka priče.

Zao duh

U priči *Snježna kraljica* spominje se zao duh. Andersen njegovim izvanrednim i zabavnim opisom personificira zlo i tako započinje priču kako bi već u samom početku stvorio osjećaj napetosti i upoznao nas sa strašnim silama kojima će se u nastavku morati suprotstaviti glavna junakinja: „Bio jednom zao duh, hud do zla boga, pravi đavo.“ (Andersen, 1990: 136).

Hebrejski *sotona* znači protivnik. Grčki *diabolos* je riječ iza riječi *đavo*. Izvorno je Sotona bio Jahvin pomagač ili jedan od Božjih sinova, ali je u antičkom judaizmu postao samostalni protivnik Boga, a tako ga se smatra i u Novom zavjetu. (Bom i Aarenstrup, 2019; vlastiti prijevod).

Citat iz Biblije kao motiv

Andersen je bajku zaključio biblijskim citatom, što jasno govori o njegovim uvjerenjima: „Baka sjedaše na jasnome božjem suncu i naglas čitaše iz Biblije: „Ne budete li kao djeca, nećete ući u kraljevstvo nebesko.““ (Andersen, 1990: 170). U želji da prenese važnu poruku o značaju čovjekove duše, na samom kraju ostavlja podsjetnik kroz biblijski citat koji govori o tome da će samo oni čistog srca poput dječjeg moći u kraljevstvo nebesko. Zanimljivo je da se cijela Andersenova bajka može donekle usporediti s nastavkom prethodno navedenog odlomka koji je baka čitala iz Biblije: „Što mislite? Zar neće čovjek koji ima stotinu ovaca, kad mu jedna od njih zaluta, ostaviti devedeset i devet u gori te poći tražiti zalutalu? I uspije li mu da je nađe, zaista, kažem vam, više se raduje zbog nje nego zbog devedeset i devet koje nisu zalutale. Tako neće ni Otac vaš nebeski da se izgubi ni jedan od ovih malenih.“ (Biblija, 1969, Mt 18: 12- 14).

Upravo je Gerda ta koja nikad nije odustala od potrage za svojim prijateljem Kayom, bez obzira na sve prepreke na putu ona je sa snažnom vjerom i uz pomoć Božju uspjela vratiti onoga od kojeg su svi drugi već odustali.

Molitva kao nevidljivi pomagač

Molitve u religijskom smislu riječi upućuju se jednom ili nekolicini bogova, božanskih ili svetih osoba u iščekivanju pomoći ili blagoslova. Postoje propisane molitve, a ima i onih koje su spontane. Obje vrste su prisutne u Andersenovim pričama. Jedan od neuspjelih pokušaja molitve je onaj kada se Kay našao u neprilici dok su ga vukle velike saone. Pokušao se prisjetiti bilo koje molitve, ali jedino čega se mogao sjetiti bila je tablica množenja. Tu se vidi koliko je na Kaya djelovalo ono stakalce koje je ušlo u njegovo srce i odvrćalo ga od svega dobrog. Gerda, s druge strane, prakticira molitve u nekoliko navrata: prije spavanja kod kneževića i kneginjice, molitvu *Oče naš* ispred ledene straže i *Večernju molitvu* po ulasku u palaču pred naletom ledenog vjetra.

Zumbul i mitološko značenje

Gerda u vrtu Čarobnice razgovara s cvijećem ne bi li saznala je li Kay i dalje živ, među ostalima razgovara i sa Zumbulom koji joj priča slikovitu bajku o tri sestre koje su umrle: „Jesu li to djevojke usnule ili su mrtve? Miris cvijeća kaže da su mrtva tijela. Večernje im zvono opijelo zvoni.“ (Andersen, 1990: 149). Cvijet zumbula simbolizira smrt, u grčkom mitu zumbul je izrastao na mjestu na kojem je bog Apolon slučajno ubio svog dragog Hijakintosa (Bom i Aarenstrup, 2019; vlastiti prijevod).

Pahuljice koje se pretvaraju u strašna stvorenja

Gerda dolazi pred dvorac Snježne kraljice gdje se suočava sa zastrašujućim pahuljicama: „Bijaše ih najčudnovatijeg oblića: jedne kao ružni veliki ježevi, druge kao zmijska klupka iz kojih glave vire; neke opet nalik na male, debele medvjede što im se dlaka naježila; sve blistahu bijelim sjajem — bijahu to žive snježne pahuljice.“ (Andersen, 1990: 166). Duhovi i demoni su zastupljeni kako u religijama tako i u folkloru. Često su takva bića povezana s elementom ili mjestom gdje se nalaze i predstavljaju ga personificirano kao npr. noć, vjetar, zima.

Trolovi ili zli duhovi

Trolovi su nadnaravna stvorenja skandinavskog folklor, različito prikazana kao prijateljski ili nestašni patuljci ili kao divovi, koji žive u špiljama ili ispod mostova (Bom i Aarenstrup, 2019; vlastiti prijevod). U *Snježnoj kraljici* nailazi se na ovakvu vrstu nadnaravnih stvorenja: „Svi đavolovi đaci — jer đavo imaše svoju školu — bajali na sva usta kako se čudo zbilo. Sad se istom može pravo vidjeti, mišljahu vražji đaci, kakav je svijet i kakvi su ljudi. S onim ogledalom obigraše svijet, tako te naposljetku ne bi zemlje ni čovjeka što se u njem ne ogledaše i ne vidješe iskrivljeni.“ (Andersen, 1990: 137).

Eol i snaga dvanaestorice muževa

Andersen u *Snježnoj kraljici* upućuje na priču o Eolu, priču o Fincu koji upravlja vjetrovima, a o takvim moćima govori i jedna dansko-norveška junačka pjesma (Kampeviser), kako je prvi od dvanaestoro braće kraljice Ingeborg mogao rukom okretati vjetrove (Bom i Aarenstrup, 2019; vlastiti prijevod).

U *Snježnoj kraljici* tako : „Čuhonka žmirkaše svojim pametnim očima, ali ništa ne reče.— Ti si tako pametna — kaza sob. — Znam da možeš sve vjetrove svijeta jednim koncem svezati...“ (Andersen, 1990: 164).

Dvanaestorica se spominju i u nastavku razgovora soba i Čuhonke: „Ne bi li htjela ovoj djevojčici dati napitak da dobije snagu dvanaestorice i da svlada Snježnu kraljicu? — Snagu dvanaestorice? — začudi se Čuhonka. — Ništa joj ne bi koristilo.“ (Andersen, 1990: 164). Snaga dvanaestorice muževa se odnosi na slavne Arngrimove sinove što se spominju u staronordijskim narodnim pjesmama i pripovijetkama. (Andersen, 1990: 164).

Snježna kraljica ili Skadi

Skaði, ili Skadi je jedna od najpoznatijih ženskih divova nordijske mitologije (jötunn), a spominje se i u proznim i poetskim Eddama (djela srednjovjekovne islandske književnosti). Kao božica povezana je sa zimom i snijegom, a kao div povezuje se s hladnoćom i tamom. (Chainey, D. D., 2018 ; vlastiti prijevod). Andersen stoga pod utjecajem nordijskih mitova stvara vlastitu verziju snježne boginje: „Pahuljica je sve više i više rasla, dok se najposlije ne pretvori u cijelu ženu, uvijenu u najtanji bijeli veo, satkan od milijuna snježnih zvjezdica. Bješe krasna, bajna, ali sva od leda, sjajna blještava leda — a ipak bijaše živa. Oči joj blistahu poput dviju jasnih zvijezda, živahno pogledahu, nigdje da stanu.“ (Andersen, 1990: 140).

Prema vikinškom mitu Skadi obitava u planinama, gdje se snijeg nikada ne topi. Poznata je po tome što nosi skije te je često povezivana s bogom skijanja Ullrom. Jedni sugeriraju da je božanstvo sa sjevera zemlje jer ima sve attribute povezane sa načinom života Samija (poznatiji kao Laponci, autohtoni su stanovnici Laponije, regije koja se prostire od Norveške, Švedske preko Finske do poluotoka Kola u Rusiji), poput

skijanja i lova. Zbog toga je povezivana i s völvur, ili vješticama, koje su tijekom vikinškog doba prakticirale oblik magije zvane seiðr, vještinu koju su uglavnom koristile žene, a povezana je sa šamanskim praksama Samija (Chainey, 2018; vlastiti prijevod). Tako i Andersenova Snježna kraljica posjeduje brojne moći, a jedna od značajnijih za fabulu ove bajke je moć brisanja sjećanja zbog koje Kay zaboravljala na svoj dom i one koji ga vole: „Snježna kraljica još jednom poljubi Kaya, a on zaboravi malu Gerdu, baku i sve kod kuće. — Neću te više poljubiti — reče Snježna kraljica — jer bi poginuo od mojih cjelova.“ (Andersen, 1990: 144).

Čarobnice

Gerda na svom putu do Snježne kraljice susreće još tri čarobnice. Prva od njih je stara čarobnica koja nije bila zla, ali je htjela pod svaku cijenu zadržati Gerdu: „I što joj je dalje starica kosu češljala, sve je više djevojčica zaboravljala na svoga malog druga, jer starica bijaše čarobnica. Nije to bila zla čarobnica; samo je malo čarala, a i to zabave radi.“ (Andersen, 1990: 147).

U finskom folkloru spominje se Louhi, vještica koja ima jake magične moći i sposobna je mijenjati oblik, vrijeme i kretanje Sunca i Mjeseca, liječiti i rađati čudna stvorenja i čudovišta. Stoga je vrlo vjerojatno da je Andersen bio nadahnut nordijskom mitologijom prilikom stvaranja likova kao što su stara čarobnica, Čuhonka i Laponka, kao protuteža liku Snježne kraljice, čime je rušio stereotip o zlim sjevernjačkim ženama koje se bave isključivo mračnom magijom. (Chainey, 2018; vlastiti prijevod).

Andersen u razgovoru soba i Čuhonke daje naslutiti o moćima koje ona posjeduje: „Zar ne možeš maloj Gerdi dati štogod čime bi sve to nadvladala. — Ne mogu joj dati veće moći nego što je već ima.“ (Andersen, 1990: 165).

5.2.Mala sirena

Bajka *Mala sirena* govori o ljubavi sirene prema kraljeviću koja završava tragično, no dobiva novi smisao kroz ljubav male sirene prema besmrtnoj duši, odnosno vječnoj Božjoj ljubavi. Sirenina najveća želja je bila zemaljska sreća s kraljevićem i ljudska besmrtna duša. Kako bi mogla živjeti na zemlji, morala je zauvijek napustiti svoj podmorski život i svoju obitelj. Drugo što je zbog ljubavi morala žrtvovati, po nalogu vještice, bio je njezin glas, najljepši na cijelom morskom dnu. Kako bi sirenino odlučno požrtvovanje bilo još veće Andersen opisuje kako je svaki njezin korak ljudskim nogama bio kao hodanje po oštrici noža. Dobrota i posebnost male sirene ne očituje se samo u njezinoj žrtvi već i u tome što je bez imalo zlobe i zavisti prihvatila kraljevićevu izabranicu ne mareći pritom o svojoj sudbini. Naime, vješticina je čarolija bila takva da će se, ukoliko se princ oženi drugom, maloj sireni raspuknuti srce i ona će postati samo morska pjena. Sirenina bezgranična dobrota i ljubav dosižu vrhunac u trenutku kada odbija ubiti kraljevića kako bi vratila svoj rep i svoj podmorski život. Sirena tako svjedoči čistoj ljubavi i postaje zračna vila čime joj Bog daruje priliku da dobije besmrtnu dušu i uđe u kraljevstvo nebesko (Pintarić, 2009: 8).

„I mala sirena uzdiže svoje prozračne ruke prema božjem suncu i prvi put oćutje suze u očima ” (Andersen, 1990: 68).

Prema Hranjecu (2003: 11) *Mala sirena* najbolje posvjedočuje model umjetničke bajke čime se odmiče od obrasca usmene bajke. Andersen poetskim opisima prirode, tkanjem fabule na način da se najavljuje drama, te psihičko proživljavanje glavne junakinje, stvara okvir za gotovo dramsku temu.

Temeljno izvorište ove bajke je upravo etička, odnosno kršćanska motivacija, ovdje čak ni ljubav nema funkciju središnjeg motiva već besmrtnost duše. Šira dimenzija ove bajke je u samom svršetku, mala sirena zbog iskrene ljubavi ne želi ubiti kraljevića, ali upravo zato ne završava njezina sudbina jer Bog ne zaboravlja nego nagrađuje dobrotu, ljubav. Odnosno, svršetak bajke nije tragičan kako bi se moglo zaključiti imajući u obziru samo ovozemaljski značaj, naprotiv, sirena ne umire već postaje besmrtna.

Kao izvor inspiracije za stvaranje *Male sirene* Andersen navodi njemačku bajku *Undine*, Friedricha de la Motte Fouquéa, koja govori o ženskom vodenom duhu čija je želja bila zadobiti vječnu dušu udajom za kralja Huldbranda. Iako se ni *Undine* ni *Mala sirena* ne temelje na jednom specifičnom mitu, postoje mnogi elementi europskog folklora i legendi utkani kroz priče. Tako je i sama *Undine* inspirirana francuskim legendama o Mélusinei koja je opisivana kao polu žena- polu riba, odnosno sirena. Zanimljivost je da su takva bića, kao i kod Andersena, bila izrazito lijepa glasa, francuski rječnik *Dictionnaire de la langue française* sugerira da je samo ime "Mélusine" proizašlo iz Latinske riječi "melus", što znači -pjesma, melodičan. Postoje legende koje su još sličnije *Maloj sireni*, u kojoj mladenka izabire ljudskog muža kako bi stekla dušu. Tako se za Hulder iz skandinavskih mitova ponekad kaže da otima ili zavodi ljudske muškarce, budući da će udaja za jednog (ovisno o legendi) ili preobraziti Huldru u čovjeka ili im dati ljudsku dušu. Iako Hulder izgleda kao lijepa žena, često se odaje po životinjskom repu ili šupljim leđima (Garfield-White, 2021; vlastiti prijevod).

Motiv blagoslova

Motiv blagoslova se spominje nekoliko puta u bajci. Prvi put u bakinom pripovijedanju o besmrtnim ljudskim dušama: „...da mu svećenik desnicu položi u tvoju u znak vjernosti za sve vijek... da, tada bi njegova duša prešla u tvoje tijelo, pa bi i ti postala dionikom u ljudskoj sreći i blaženstvu” (Andersen, 1990: 57). Drugi put ga spominje morska vještica kad podsjeća sirenu u što se upušta, a treći put kada se princ oženi drugom: „...a zaručnik i zaručnica pružili jedno drugom ruku i dobili biskupov blagoslov.” (Andersen, 1990: 66). Sam blagoslov, odnosno vjenčanje princa je opisano kroz mnoge kršćanske simbole kao što su zvukovi zvonika, gorenje mirisnih ulja i mahanje svećenika.

Vječni život i Kraljevstvo nebesko

Prema kršćanskom vjerovanju Bog je čovjeka stvorio za vječni život. Isus je umro i uskrsnuo da bi zaslužio vječni život za cijelo čovječanstvo, a Duh Sveti kroz savjest, Sveto pismo i primjere svetih i dobrih ljudi pomaže čovjeku dostići vječnost duha

ulaskom u Raj. Andersen na vrlo slikovit, moglo bi se reći i surov način, stvara usporedbu između sudbine sirene i sudbine čovjeka, kroz razgovor Male sirene i njezine bake o ljudskoj vrsti: „Oni su još i kraćeg vijeka od nas. Mi živimo trista godina, a kad nas nestane, pretvorimo se u morsku pjenu, pa nemamo ni groba među svojim milim. Nemamo besmrtnu dušu: kad umremo, nikad više ne uskrsnemo: mi smo poput zelene trske: kad je jednom posiječeš, nikad više ne zazeleni. A ljudi imaju dušu što uvijek živi- živi još i onda kad se tijelo u zemlju pretvorilo; ona se uzdiže kroz vedrinu i zrak sve do sjajnih zvijezda. Kao što mi sa dna morskoga ulazimo i gledamo ljudske zemlje, tako se njihove duše uzdižu u nepoznate, divne svjetove kojih mi nećemo nikad vidjeti.“ (Andersen, 1990: 56,57).

Osim bake, o neumrloj duši, pripovijedaju i zračne vile: „Kad trista godina provedemo čineći dobro koliko samo možemo, stječemo besmrtnu dušu i postajemo dionicima vječite čovječje sreće.“ (Andersen, 1990: 68).

U stranim prijevodima bajke nalazi se i doslovno spominjanje Božjeg kraljevstva: „This is the way that we shall rise to the kingdom of God, after three hundred years have passed.“ (Bom i Aarenstrup, 2019), što nije slučaj kod prijevoda na našem jeziku u ranije navedenom odlomku.

Međustanje

Andersen, kao i njegov suvremenik i prijatelj B.S.Ingemann (danski novelist), imali su zajednički koncept postupnih transformacija duše. Obojica su je smatrali besmrtnom, te su odbacivali pomisao na vječnu osudu duše u paklu, što se protivilo tadašnjem učenju danske crkve. Za Andersena je koncept vječne kazne u paklu bio u sukobu s konceptom beskrajne Božje ljubavi i moći, zato je smrt ključni koncept u nekim njegovim pričama koja nije samo umiranje, već transformacija u drugu sferu postojanja za dušu, korak na putu prema Božjem kraljevstvu. Takvo intermedijarno stanje dostiže duša Male sirene koja postaje kćer zraka, odakle bi se s vremenom mogla uzdići u kraljevstvo Božje i zaslužiti vječnu dušu (Mylius, 2004 navedeno u Bom i Aarenstrup, 2019).

5.3. Djevojčica sa šibicama

U bajci *Djevojčica sa šibicama* Andersen teško optužuje sebičnost i neosjetljivost za druge. Glavni lik je siromašna djevojčica koja na jakoj zimi, u posljednjoj noći stare godine, nastoji prodati šibice po naređenju oca, od kojeg će u suprotnom dobiti batine. Andersenova bajka govori o tome kako djevojčicu nije napustio jedino Bog. Bog nikad ne napušta svoju djecu: „Sion reče: „Jahve me ostavi, Gospod me zaboravi.“ Može li žena zaboraviti svoje dojenče, ne imati sućuti za čedo utrobe svoje? Pa kad bi koja i zaboravila, tebe ja zaboraviti neću. Gle, u dlanove sam te svoje urezao, zidovi tvoji svagda su mi pred očima” (Biblija, 1969, Iz 49: 14-16).

Andersen osuđuje sve one licemjerne ljude koji su se zatvorili u kuće, naložili vatru i uživaju u hrani i ukrašenoj jelki, dok bosonoga djevojčica hoda sama po hladnome snijegu, pritom ne gubeći nadu iako zna da za nju nigdje nema mjesta. U Evanđelju prema Mateju čitamo: „Dođite blagoslovljeni Oca mojega! Primite u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta! Jer ogladnjeh i dadoste mi jesti; ožednjeh i napojiste me; stranac bijah i primiste me; gol i zaogrnušte me, oboljeh i pohodiste me; u tamnici bijah i dođoste k meni. Tada će mu pravednici odgovoriti: Gospodine, kada te to vidjesmo gladna i nahranismo te; ili žedna i napojismo te? Kada te vidjesmo kao stranca i primismo; ili gola i zaogrnuismo te? Kada to vidjesmo bolesna ili u tamnici i dođosmo k tebi? A kralj će im odgovoriti: Zaista, kažem vam, što god učinite jednomu od ove moje najmanje braće, meni učinite.” (Biblija, 1969: Mt 25, 34- 40).

Djevojčicu jedino nije napustio Bog, u posljednjim trenucima njenog života kroz svjetlost plamena šalje po nju pokojnu baku, koja je za života jedina brinula o njoj, da ju povede u kraljevstvo nebesko: „ ...visoko, visoko, sred sjaja i radosti. Nesta hladnoće, i gladi, i straha...” (Andersen, 1990: 178).

Prema Hranjecu (2003: 12) kod *Djevojčice sa šibicama* idejno polazište autora je isto kao i u *Maloj sireni*. Sirota je djevojčica nađena mrtva u zimskom hladnom jutru, ali je zapravo rasplet priče sadržan u posljednjoj rečenici: „A nitko nije ni slutio kakve su joj se divne slike ukazale pred očima, i u kakvu je sjaju sa svojom bakicom ušla u novogodišnju radost.” (Andersen, 1990: 178). Duša djevojčice je s bakom otišla u rajsko vječno blaženstvo, pa je stoga i njezina zemaljska sudbina manje tragična. Rajh (2006: 9- 11) objašnjava kako je u ovoj bajci je objekt žudnje obiteljska toplina koju je

djevojčici za vrijeme života pružala baka. Za razliku od junaka u usmenoj bajci, koji pobjeđuju smrt povratkom s dalekog puta ili stupanjem na prijestolje, u *Djevojčici sa šibicama* glavni lik podliježe smrti, a utjeha se pronalazi u kršćanskoj onostranosti. Osim sudbine junaka, odmak od usmene bajke je i u tome što šibice nisu ustaljeni čarobni predmet, one samo asocijativno prikazuju pojam topline obiteljskog ognjišta i ne omogućuju čarobni prelazak junakinje u drugi svijet već se takav prijelazak dodatno realistički motivira. U bajci *Djevojčica sa šibicama*, čitatelja se ne tješi pravednošću zbivanja, već ga se nastoji potaknuti za buduće djelovanje kojim bi realni svijet postao pravedniji.

Zvijezda padalica

Bakina narodna priča o životu duša poslije smrti djevojčici pruža utjehu i nadu u teškoj i naizgled bezizlaznoj situaciji – kao evanđelje. Ona još ne zna da će se upravo njezina duša uzići Bogu: „Jedna zvijezda padne i u prosutku ostavi dug, plamen trag na nebu. „Sad je netko umro!” pomisli djevojčica, jer pokojna bakica koja joj jedina bijaše dobra, uvijek govoraše: “ Kad padne zvijezda , jedna duša ide u nebo.”” (Andersen, 1990: 178).

Međustanje

Privid peći, stola s hranom, božićnog drvca i naposljetku bake pretvara se od halucinacije do nade i vjere u nešto više. Moglo bi se zaključiti kako je upravo vizija koja privlači njezinu pozornost uzrok međustanja kroz koje duša prolazi prije odlaska u nebo.

Nova godina

Doček nove godine je razdoblje preobrazbe, u kojem se izvode različite obredne radnje. Nova godina je povezana s obnovom te novim početcima, stoga je Andersenov izbor vremena radnje dodatno naglasio trenutak oslobođenja svih patnji malene djevojčice i prelazak njezine duše na bolje mjesto.

6. Ivana Brlić-Mažuranić – nastajanje hrvatskog Andersena

Ivana Brlić-Mažuranić rođena je 18. travnja 1874. godine u Ogulinu. Od naše i strane kritike nazvana je hrvatskim Andersenom ostavivši nam u svojim *Pričama iz davnine* remek-djelo dječje literature. Svi su značajni kritičari i stvaraoci pozitivno ocjenjivali njezino djelo, naglašavajući njenu originalnost tema i ideja, jednostavnost i čistoću izraza, bujnost mašte i profinjeni osjećaj za slike, poetičnost i sposobnost da se poistovjeti sa psihom djece i shvati naivnost njihova svijeta. Ivana Brlić-Mažuranić je u ruho klasične bajke unijela motive iz hrvatskog folklora, slavenske mitologije i kršćanskog svjetonazora. Svoj prikaz jedinstvenog bajkovitog svijeta obogaćuje mnogim pojedinostima, opisima i pripovijedanjima. Uvođenjem likova iz slavenske mitologije stvara originalne bajke i obilježava cijelo jedno razdoblje hrvatske književnosti (Pintarić, 2008: 166).

Šicel navodi (1970: 7, 18) kako je Ivana Brlić-Mažuranić u autobiografiji naglašavala da je za formiranje njene ličnosti zaslužna njena uža sredina i ljudi koji su svojom etikom i privrženosti narodu, aktivnim i beskompromisnim sudjelovanjem u društveno-političkom životu, dali ogroman doprinos kulturnoj i političkoj povijesti Hrvatske. Njezin djed Ivan Mažuranić, tvorac *Smrti Smail-age Čengića*, pjesnik i estetičar Franjo Marković i biskup Juraj Strossmayer su ličnosti u kojima je tražila uzore za svoj životni put. Pjesnički dar, pronicavost uma i duha te etičko religiozni ideali i vjera u slavenstvo su odlike njezinog djeda u čijem je društvu odrastala i stvarala temelje za kasnije razumijevanje, razmišljanje i shvaćanje evanđelja. Pjesnik Franjo Marković (epovi: *Dom i svijet*, *Kohan i Vlasta*) bio joj je uzor, divila se njegovoj poeziji te njegovu doživljaju i osjećaju ljepote. Josipa Jurja Strossmayera ističe kao izvanrednog govornika, dobrog poznavaoca književnosti, umnog političara i duboko religioznog čovjeka. Na tim je osnovnim kvalitetama Ivana izgradila svoje osobne poglede na svijet i život te stvorila koncepciju djelovanja polazeći od porodice i majčinstva kao osnovnog ishodišta određenog društva. Najvažnije su joj bile etičke vrijednosti ljudskog života, suptilni osjećaj za doživljaj lijepog i povezanost čovjeka s narodom kojem pripada. Smatrala je da su kao jedini pravi cilj i smisao ljudskog života pripadnost i povezanost s narodom prožete moralnim kvalitetama. Tako svaku eventualnu poruku pripovijedaka možemo povezati i naći njezino polazište iz Ivaninog cjelokupnog nazora na svijet, odnosno, njezine životne filozofije. Za takvo shvaćanje

svijeta i vjerovanje u dobro koje prevladava u čovjeku upravo je zaslužan njezin djed Ivan Mažuranić, to su dakle osnovne inspiracije njene umjetnosti. *Priče iz davnine* su na umjetnički način povezale čovjeka koji živi tradiciju sredine i legende koje žive u narodu, govoreći pritom o općim ljudskim istinama i vjekovnim čovjekovim dilemama.

Ivana Brlić-Mažuranić na podlozi slavenske mitologije, uključujući i hrvatsku, te usmenih i pismenih narodnih predaja, stvara mitski svijet svojih priča koje karakterizira bogata imaginacija i slikovitost, neobičnost i čudesnost. Mitologiju starih Slavena je proučavala na temelju Afanasjevih djela, a hrvatsku najvjerojatnije kroz znanstvena djela Natka Nodila. U oba slučaja je autorica preuzete motive koristila sasvim slobodno te u njih utkala originalnu imaginaciju i etičko ustrojstvo tvoreći tako potpuno autohtona djela (Skok i Crnković, 1995: 95- 98).

7. Supostojanje religije i narodne predaje u djelima Ivane Brlić-Mažuranić

Legende, mitovi i bajke smatraju se najstarijim umjetničkim tvorevinama čovječanstva koje su ostale sačuvane do današnjih dana te su osnova na kojoj su nastale književnost i religija kod pojedinih naroda. Slaveni su kroz mitove i legende sjedinjavali stvarnost i maštu, priroda je za njih zajednica bića slična čovjeku, koja funkcionira po utvrđenom sistemu, a podijeljena je na život na nebu, zemlji i podzemlju. Život i svijet je neprestana borba između dobra i zla, odnosno svjetlosti i mraka. U tom stalnom kretanju glavnu riječ imaju dobri bogovi koji se iznova dokazuju u suprotstavljanju zlim silama: Stribog (bog vjetera), Morana (boginja smrti i zime) kasnije poznatija kao baba Roga ili Jaga. Osim njih slavenska je mitologija obiluje vilama, vodenim i kućnim duhovima (domaći), snažnim divovima i patuljcima (Marković, 1970: 118).

Prema Špehar i Salopek (2015) bajka tako ima svoje korijene u raznim mitovima, legendama i vjerovanjima naroda u kojem niče, svi su oni u službi umjetnosti, kulture i odgoja pa tako i onog religioznog. Ivana Brlić-Mažuranić je odgajana u kršćanskom duhu i od najranijih dana gaji neizmjernu ljubav prema vjeri i Bogu što je vidljivo iz njezinih dnevničkih zapisa koji su svojevrsne ispovijedi. Stoga je logično da su i bajke, koje je namijenila kako svojoj, tako i ostaloj djeci, protkane moralnim i vjerskim načelima s naglaskom na dobro koje prevladava u čovjeku kao niti vodiljom.

Pintarić (2008: 34) ističe da su nositelji ideje dobra, u bajkama Ivane Brlić-Mažuranić, kao i u klasičnim bajkama upravo djeca, oni najmlađi, siromasi, poniženi i ismijavani, koji se ne osvećuju nego opraštaju. U *Starom i Novom zavjetu* Bog bira upravo nemoćne, slabe i siromašne da nose teret i slave Božju ljubav: starac Abraham, dječak David, mucavac Mojsije itd. Njezine su bajke dakle prožete kršćanstvom, dok su mitološki elementi stavljeni u službu kršćanstva.

Priče iz davnine nastavljaju klasičnu borbu dobra i zla te svjedoče o Božjem naumu da se zlo može preokrenuti ili da se iz njega može dobro izroditi. Istina i ljubav su na strani dobrih, skromnih, siromašnih i milosrdnih koji se opiru strašnom i nadmoćnom zlu. Božja prisutnost i obilježja kršćanstva pomažu likovima u borbi protiv zla, ma koliko god oni mali, naivni i nemoćni bili.

Pintarić (2008: 184-186) objašnjava da Ivanini likovi djece, kao što su Jaglenac, Rutvica ili Jagor, svjedoče istinu da je kraljevstvo nebesko onih koji su im nalik. Snaga takvih likova je u iskrenosti, čistoći srca, lijepom pogledu i riječima, njihova je sudbina doći k nebeskom Ocu: „Pustite dječicu k meni; nemojte im priječiti, jer takvima pripada kraljevstvo Božje! Zaista, kažem vam, tko ne primi kraljevstva Božjega kao malo dijete, taj sigurno neće ući u nj.“ (Biblija, 1969: Mk 10, 14- 15). Dok neki likovi tijekom radnje doživljavaju značajne promjene, Marun i Ljutiša te ribar Palunko zaslijepljeni su ovozemaljskim bogatstvom i zlom, ali spoznaju svoj grijeh te se pokaju i obrate, kao izgubljeni i nađeni sin iz istoimene biblijske prispodobe: „Oče, sagriješih Bogu i tebi, Nisam više dostojan da se zovem tvojim sinom...!“ (Biblija, 1969; Lk 15, 21).

Šicel (1970: 11) navodi da Brlić-Mažuranić u svojoj autobiografiji govori o tome kako je okolica Ogulina, u kojoj je provela svoje djetinjstvo, glavni pokretač mašte i izvor nadahnuća za stvaranje bajki: „Čudnovati i napadni oblici Kleka i romantičnost Dobre pružali su mojoj mašti toliko hrane, da sam daleko u noć prevračala u mislima najčudnovatije slike i fantastične mogućnosti: što li se sve odigrava u dubokoj noći oko Kleka. Čudnovatim načinom pretpostavljala je moja mašta ne na vrh Kleka već u nutrini njegovoj silne, burne i neprestane prizore, odigravane fantastičnim, većinom herojskim, sad povijesnim sad biblijskim bićima, sve u nekoj svezi, a sve s nekim maglenim patriotskim ciljem. Štoviše, ove slike, koje su mi se prikazivale, nisam držala za tvorevine mašte, već za neko otkrivenje koje mi je iz daljine odavalo istiniti nutarnji život Kleka.“ U ovom opisu sama Brlić-Mažuranić govori o međudjelovanju mitoloških i biblijskih elemenata u svojim bajkama, koji su joj se otkrivali kao imaginarni prikazi oslikani inspiracijom iz prirodnih ljepota i mističnosti kraja.

Slavenska mitologija i narodno stvaralaštvo su temeljni stupovi *Priča iz davnina*, pa su tako iz slavenske predaje dolutali Svarožić, Bjesomar, Zora-djevojka, domaći, Neumijko, Mokoš i mnogi drugi, dok će se morske djevice, vile zatočenice, grad Legen i ostale susretati u narodnoj poeziji i prozi. Osim likova, kojima je Brlić-Mažuranić vješto skrojila novi dom i život u svojim bajkama, kroz djelo se navode i brojevi: tri, sedam i devet, koji su oduvijek bili značajni za čovječanstvo, proizlazili oni iz narodnih poganskih ili kršćanskih obilježja (Vijest ima troje unuka, Toporko je s devet Župančića itd.).

Bajke Ivane Brlić-Mažuranić nisu obično povodenje za starim predajama ili narodnom pripovijetkom, one su sačinjene oko imena i likova iz slavenske mitologije, ali to je njihova jedina veza. S druge strane, kako objašnjava sama Brlić-Mažuranić, kad je riječ o narodnom stvaralaštvu, njezine priče zapravo nisu njezine, nego duša slavenskog naroda proizašla iz slavenske zemlje, zraka, vode, mora, snjegova i žita.

Brlić-Mažuranić prema Šicel (1970: 17): „Kada nam, dakle, uspije da uronimo sasma u sebe da napišemo nešto ravno iz srca našega, tada je sve ono što je tako napisano, zaista prava slavenska narodna poezija.”.

Prema Donat (1970: 26, 27) Ivana Brlić- Mažuranić je bila sposobna osjećati vitalnost i perceptivnost mitske podloge koja se temeljila na izučavanju i poznavanju kako hrvatske, tako i slavenske mitologije. U svojim je pričama tako unijela elemente iz bogate riznice narodnih predaja, legendi, mitova, priča i vjerovanja, putem kojih je zaintrigirala auditorij malenih čitača i utkala im tako posredno moralističku poruku svojih djela. Iz tog su razloga u *Pričama iz davnine* elementi čudesnog od vitalnog značaja, jer moral priče uklapaju u samu akciju pripovijedanja, a priči daju mitsku snagu.

8. Priče iz davnine

Stjepko Težak prema Skoku i Crnkoviću (1995: 99) kao moguću podjelu *Priča iz davnina* po vremenskoj kategoriji navodi priče drevnog slavenskog poganskog vremena, u što spadaju *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Ribar Palunko i njegova žena*, *Sunce djever i Neva Nevičica i Lutonjica Toporko i devet župančića*. Dok *Šuma Striborova*, *Regoč*, *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* pripadaju pričama slavenskog kršćanskog vremena. Takva dioba napravljena je jer u djelima iz prve skupine nema spomena Božjem imenu, niti traga zazivanja Božje pomoći, pa ni direktnog kršćanskog svjetonazora, dok je u drugoj skupini sve to obilato prisutno, a i imamo konkretne kršćanske simbole kao što su: crkvice, križić, raspelo, svijeća, kandilo, miris tamjana i sl. Bajke iz druge skupine sadržavaju i dalje poganska shvaćanja i simbole jedino je u bajci *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* značajno da se osporavaju i dovode u sumnju bespogovorna prihvaćanja natprirodnih sila i bića poput zmajeva, vila i duhova.

Priče iz davnine su toliko zračile narodnom poezijom, da je zavlдалo mišljenje da su priče nastale u narodu, a da ih je autorica samo prepričavala. U obranu autorstva svog djela stala je i sama Brlić-Mažuranić u pismu koje je pisala sinu. Priče nakon čitanja ostavljaju emotivni utisak narodnog porijekla, ali i nesumnjivo donose veće bogatstvo mašte, ali i zamjetno odsustvo okrutnosti kojima obiluju narodne pripovijetke. Brlić-Mažuranić je obogatila svoje djelo udahnuvši mu narodni duh koji nas neprestano podsjeća na našu narodnu književnost, a opet progovara autoričinim autohtonim jezikom (Car 1970: 4).

Brlić-Mažuranić, naveo je Šicel (1970: 9- 10), govori o postanku i genezi *Priča iz davnine*: "Šteta što se ovako raščinja nešto, čemu ipak pravi i prvotni začetak naći ne možeš. Ovo je, dobro znadem, u vezi sa zanatom- no baš je ovo tužno, sinko moj, što se zanat zacario tamo gdje ga nikad trebalo nije, naime u poeziji!".

Brlić-Mažuranić prema Bošković-Stulli (1970: 164) u pismu iznosi smjernice po kojima se može tragati za izvorima *Priča iz davnina*: „Uspjele ili neuspjele, manjkave ili savršene, te su Priče koli u svojoj biti, toli u svojoj izvedbi čisto i potpuno moje originalno djelo. One su sačinjene oko imena i likova uzetih iz slavenske mitologije, to je sve vanjska veze koju one imaju sa narodnom mitološkom predajom. Nijedan prizor,

nijedna fabula, nijedan razvoj, nijedna tendenca u ovim pričama nisu nađeni gotovi u našoj mitologiji ”.

Bošković-Stulli (1970) tvrdi kako su te riječi potpuno istinite te kako su poticaji pripremljeni iz narodne tradicije i mitološke literature znatno širi od samih imena i likova. Brlić-Mažuranić ukazala je i na djelo A. Afanasjeva *Poetičeskie vozzrenija slavjan na prirodu*, koje joj je bilo izvor vrlo velikom djelu mitoloških i folklornih elemenata. Afanasjev i Nodilo bili su predstavnici mitološke škole, te su u svim usmenim tradicijama pronalazili simbole drevne mitologije, no te teorije nisu bile od važnosti za unutarnju koncepciju *Priča iz davnina*, u kojoj su svi likovi i motivi podređeni vlastitoj umjetničkoj viziji (izuzetak su jedino mitološka tumačenja imena što ih je autorica dodala na kraju knjige).

Privid mita nastao je jer je općeslavenska mitologija niz međusobno nepovezanih imena, običaja i sačuvanih pojedinosti. Ivana Brlić-Mažuranić se koristila imenima koje je pronalazila u narodnoj priči, u djelima istraživača narodnih predaja, pa i u djelima pisaca koji su se koristili narodnom predajom kako hrvatske, tako i ruske, srpske, slovenske, slovačke i općenito vjerovanjima starih Slavena. Car (1970: 50) tako opisuje slavensku mitologiju kao hrpu opeka što ih je Ivana Brlić-Mažuranić kao marljiv gospodar spremala, a potom pomno uklopila u cjelinu stvorivši tako jedinstveni dom slavenske mitologije.

Ono što veže *Priče iz davnine* i mitove je prošlo vrijeme u kojemu se zbiva radnja, pa tako priča *Kako je Potjeh tražio istinu* započinje s: „Bilo je to u vrlo davno doba.” (Brlić-Mažuranić, 2001: 5). Nadalje, mitska funkcija u pripovijedanju, isto kao i kod bajke, ima ulogu dati odgovor na pitanje *-kako je*, a ne *-zašto*, lik krenuo u ostvarenje svog cilja. Putevi i prepreke isti su kod mitskih likova i likova iz bajki, no ono što ih razlikuje je tragedija mitskih likova što u bajkama nije slučaj, put kojim idu likovi iz bajke vodi do ostvarenja želja i moralne poruke (Donat, 1970: 31).

Mitološka bića se konkretnim postupcima upliću u ljudske sudbine. Baba Mokoš, domaći i Malik Tintilinić, Poludnica i Bagan, osim što se nalaze u legendama, pojavljuju se i u narodnim pričama i vjerovanjima. Ti se akteri bajki međusobno suprotstavljaju, ali na način da su zaštitnici i pomoćnici dobrim ili lošim ljudima, odnosno, tek

posredstvom čovjeka oni djeluju jedni protiv drugih, što stavlja čovjekove postupke u prvi plan (Marković, 1970: 124).

Metamorfoze postoje u slavenskim predajama, a korijen vuku iz legendi Starog Istoka. Tako u *Pričama iz davnine* Baba Mokoš, pomoćnica slavenskog boga Peruna, vlastitom voljom prelazi iz jednog u drugi oblik. Na promjenu oblića nailazimo i kod domaćih, Poludnice i stanovnika Šume Striborove, jedina je razlika što su bića Šume Striborove začarana i time zarobljena u određeni oblik ovisno o svojoj čudi ili lošoj sreći, Brlić-Mažuranić uzima vjenčanje kao put ka spasu onih začaranih, koje im daje ljudsko obličje. Također, Ivana u Palunku spominje nijemi jezik, a u priči o Jaglencu i sestrici Rutvici spominje kako brazda izorana oko livade štiti od zlih sila, a zvonjava tjera oluju, što govori o tome da su Ivani Brlić-Mažuranić dobro poznata narodna vjerovanja.

Kod Brlić-Mažuranić su mitološka stvorenja podređena i vezana za čovjeka, a njihovo je ispoljavanje uglavnom uzrokovano događanjima u ljudskom životu. Njezini junaci iz mitološkog svijeta i ljudskog roda samo su prividno ravnopravni, pravi pobjednik je ustvari čovjek, što stavlja naglasak na humanizam i optimizam.

9. Kršćanski i mitološki motivi u bajkama Ivane-Brlić Mažuranić:

9.1. Kako je Potjeh tražio istinu

Tematska je osnovica priče malo poznata slavenska mitologija. Bjesomar je u nekim plemenima starih Slavena bio vladar zlih i opasnih sila i bijesova te simbol mraka, dok je njegova suprotnost bio Svarožić, utjelovljenje sunčeve svjetlosti u obliku lijepog mladića, zaštitnik braka i zadružnog ognjišta. U svijetu božanstava i polubožanstava predstavljaju antitezu- dobro i zlo, a njihov se utjecaj u životu ljudi pojavljuje kao i u klasičnoj mitologiji (Marković, 1970: 121; Antoš, 1970: 129).

Ivana Brlić- Mažuranić (2001: 5) tako opisuje Bjesomara kao vladara svih zala: „Zato postade braći nekako strašno u ovoj tišini, jer se zorom prije sunca rado povlačio šumom sve od krošnje do krošnje, zlobni Bjesomar, vladar šumskih bjesova“.Dok su bjesovi, zla stvorenja pod vlašću Bjesomara, opisana kao: „Sitni, nakazni, guravi, mrljavi, razroki i svakojaki, igrali se oni po rakiti. Tako oni zviždali, ciculjigali i lakrdijali. Bijahu oni luda i bezglava čeljad, koja niti je za posao, niti može kome nauditi, dok ih koji čovjek ne primi k sebi” (Brlić- Mažuranić, 2001: 7).

Nasuprot Bjesomara, nosioca tame, nalazi se Svarožić, oličenje svjetlosti i dobrote, „Protrnuše braća od čuda, a ona svjetlost iščezne s brda i stvori se bliže povrhu jednog velikog kamena, zatim još bliže ovrhu stare lipe i napokon zasjaji kao čisto zlato upravo pred njima. I ukaza im se prekrasno momče u blistavu odijelu, a oko njega zlatna kabanica trepti kao zlatan barjak.” (Brlić-Mažuranić, 2001: 6).

Stjepan Hranjec prema Špehar i Salopek (2015: 112) objašnjava da su sve bajke u *Pričama iz davnine* natopljene kršćanskim duhom pa i one u kojima se eksplicitno ne spominje sam Bog. *Kako je Potjeh tražio istinu* pripada prvoj skupini priča, odnosno onima iz drevnog slavenskog poganskog razdoblja, iako u njima nema izravnog obraćanja Bogu i elemenata kršćanstva, autorica stavlja naglasak upravo na ljubav, pravednost, poštenje i istinu, na same temelje poimanja kršćanskog duha. Nadalje, bajka govori o putovanju od grijeha, do kajanja i oprostjenja, Potjeh je opsjednut traženjem istine krenuo na put u samoću, pritom zanemaruje svoje srce i osjeća prema djedu. Put kojeg Potjeh prolazi je pun kušnje, *bijes* ga konstantno odvraća od

istine što ga naposljetku odvodi u grijeh: „Kiniš se i mučiš i dozivaš mudrost godinu dana, da doznaš istinu. A da si poslušao srce svoje, kada ti je na pragu kolibe govorilo, da se povratiš i da ne ostavljaš djeda, eto ti, jadan, istine bez mudrosti!” (Brlić-Mažuranić, 2001: 19).

Nakon što Potjeh shvati da se ogriješio o djeda slijedi njegovo kajanje ispred zlatnog dvora Svarožića, djed mu oprašta te zajedno odlaze u nebeske dveri: „A ja idem da pomognem onome, kojemu se najbolje daje uz najtežu cijenu” (Brlić-Mažuranić, 2001: 24).

Prema Špehar i Salopek (2015), temeljna zapovijed kršćanstva je ljubav, ljubav sve pokreće i svemu daje smisao. Ljubav je trojici braće dala dužnost da ostanu sa starim i nemoćnim djedom i u njoj su se ogriješila braća kada nisu zapamtila i poslušala Svarožićeva uputstva za sreću: „Evo, što vam je raditi: ostanite na krčevini i ne ostavljajte djeda, dok on vas ne ostavi, i ne idite u svijet ni za dobrim ni za lošim poslom dok ne vratite ljubav djedu ” (Brlić-Mažuranić, 2001: 7).

Vjestovi unuci Marun i Ljutiša su zavedeni lažnim obećanjima bjesova, na svome putu slijepo srljaju u grijeh sve dok ne progledaju. Kajanje kod braće nastupa u trenutku kada ih bjesovi napuste: „Kad bjesovi od njih odskočili , braći se u isti mah učinilo , kao da su godinu dana slijepi svijetom hodali i kao da su ovog časa na zaravanku opet progledali“ (Brlić-Mažuranić, 2001: 21).

Braća dobivaju oprost nakon iskrenog kajanja koje je uvjet oproštenja grijeha. Slijepoća je stanje grijeha, ono nije tjelesna slijepoća već duhovna: „Slijep sam bio, a sad vidim”, kaže slijepac iz Ivanovog evanđelja kojega je Isus izliječio (Špehar i Salopek, 2015).

Paralela između *Biblije* i bajke *Kako je Potjeh tražio istinu* povlači se u opisu Svarožića kao motiva svjetlosti: „ ...svjetlost iščezne s brda i stvori se povrh jednog velikog kamena, zatim još bliže povrh stare lipe i napokon zasjaji kao čisto zlato upravo pred njima. I ukaza im se prekrasno momče u blistavu odijelu, a oko njega zlatna kabanica trepti kao zlatan barjak” (Brlić-Mažuranić, 2001: 6). Odnosno, prema Matejevju evanđelju: „Poslije šest dana uze Isus sa sobom Petra, Jakova i brata mu Ivana i izvede ih nasamo, na visoku goru. Tada se preobrazi pred njima; lice mu zasja kao sunce, a haljine postadoše bijele kao svjetlo.“(Biblija, 1969: Mt 17: 1-2). Sličnosti

se mogu iščitati u opisu božića Svarožića, ali i samog mjesta prikazanja (brdo), te u broju tri (broju braće i apostola koji su svjedočili ukazanju).

Sličnost Svarožićevih dvora i Kraljevstva nebeskog: „Bijeli oblak, a po njemu rumen oblačak. Na rumenom oblačku stakleno brdo, na staklenom brdu zlatan dvor, a do dvora široke stube vode” (Brlić-Mažuranić, 2001: 23). Prema Špehar i Salopek (2015) zlatna je boja Isusa Krista kojeg se izjednačava sa sunčevom svjetlošću, a može se iščitati i kako onaj koji je grješan ne može ući u Svarožićeve dvore, paralela s ulaskom u raj. Jedan od očitih biblijskih motiva je postojanje i sukobljavanje dobra i zla. Sukob se na višoj razini odnosi na postojanje Svarožića i Bjesomara, kao dviju krajnosti, dok se stvarna borba odvija među ljudima, glavnim akterima priče. Izloženi utjecajima viših sila često skreću s pravog puta ili se bore sa nedaćama kako bi se vratili na onaj pravi te tako sudjeluju u stvarnoj borbi ponajviše sa samim sobom i svojim odabirima, koji na posljetku donose određene posljedice. Tako Svarožić nudi ljubav i odanost braći kao uvjet za sreću, no braća odabiru ovozemaljsko bogatstvo i slavu koju nudi Bjesomar, a koja ih odvraća od pravog puta za kraljevstvo nebesko. Jedan od motiva-simbola je i Sveti oganj, kojeg je djed Vjest za života održavao, služi kako bi svetim dimom tjerao Bjesomara vladara šumskih bjesova. Poveznica se može povući između dima svetog ognja sa spaljivanjem tamjana, ali i sveti oganj kao simbol trajanja i vječno svjetlo koje u crkvama gori pored svetohraništa u znak Kristove trajne prisutnosti u otajstvu euharistije. Nakon smrti brigu o ognju preuzimaju Marun i Ljutiša.

U ovoj je bajci komponenta mitologije starih Slavena približena mistici novog vijeka. Nakon sukoba dobra i zla, Bjesomar i bjesovi su pobijeđeni, a nastradali Potjeh i djed Vjest odlaze u zagrobni život na Svarožićeve dvore kao svojevrsnu nagradu za vrline i stradanja. Marunu i Ljutiši su nakon pokajanja oproštene njihove zablude i postupci, jer su bili uzrokovani zlim dusima te nastavljaju u dobru živjeti ljudski život na djedovoj krčevini, ložeći pritom Sveti oganj kao sjećanje na djeda i Potjeha kao simbol zaštite i trajanja čovjekove vrste (Marković 1970: 122).

9.2. Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica

Klek je planina u Gorskom kotaru pod kojom se Ivana Brlić- Mažuranić rodila te je u dva navrata, u svojoj šestoj i kasnije dvanaestoj godini, živjela u Ogulinu koji je smješten u blizini. Klek je važno spomenuti upravo kod ove priče jer je značajno utjecao namaštu Brlić-Mažuranić, ona sama govori o inspiraciji koju je crpila iz svog okruženja. Vjerovanja o Kleku su mnogobrojna, neki mitovi kažu da je sami Klek div koji se skamenio pred dolaskom Peruna ili pak njegovo obitavalište, u kojem stanuje ili spava, dok je za druge mjesto okupljanja vještica i zloduha, naročito za vrijeme Ivanjske noći (Vela-Beuc, 1970). Stoga se može zaključiti kako je Kitež planina zapravo nastala pod utiskom prizora Kleka, stvorenima još u djetinjstvu, a njezine vile zatočenice, koje huje u vihoru, svijaju i razvijaju oblake, križaju munje i vijećaju o zlu, imaju zapravo vještija svojstva proizašla iz scena olujnih nepogoda na Kleku.

U ovoj priči (za razliku od Regočeve vile Kosjenke, koja je mala, plemenita i blagodatna) nalaze se vile zatočenice, opake planinske vile. Bošković-Sulli (1970: 170) navodi da takva polarizacija vila ne pripada našoj narodnoj tradiciji već je inspirirana vilama Natka Nodila, koji ih u svojim pripovijestima dijeli na bijele i dobre, odnosno crne i zle, a objašnjava ih u duhu meteorološke mitologije. Nodilo za primjer ima vilu *Andesilu* koja otrovanu kupu vina izlaže na putu kako bi njome otrovala junaka, što je mogao biti poticaj za motiv o vili zatočenici koja malom Jaglencu koji se penje planinom podmeće na put otrovne jagode.

Jedan od junaka ove priče je i Relja, mladić koji će pomoći glavnim likovima. Saznajemo kako je kneževske krvi iako ni sam to nije znao, kako navodi Bošković-Sulli (1970: 170, 171) ime Relja potječe iz naše epske narodne pjesme, postojao je i kao povijesna osoba, velikaš sa sjedištem u Strumici u Makedoniji, umro je godine 1343. Nadalje, strašna Kitež planina, u kojoj su skoro ostali zarobljeni Jaglenac i Rutvica, osim inspiracije Klekom, proizlazi djelom i iz ruske usmene predaje. U njoj je Kitež grad koji se spasio pred tatarskom najezdom potonuvši u Svjetlozar: grad i sada postoji, a život je u njemu pravedan i sretan. Stoga, možemo zaključiti kako su i u ovom slučaju Ivanu inspirirali motivi koji su joj bili samo vanjski poticaj za priču.

Kod kršćanskih motiva u priči Špehar i Salopek (2015: 122) navode majku koja djeci na samrti daje zadaću da čuvaju kneginjin pojas i križić: „Al dat će Bog, bit će za vas nejakе upravo dosta ono, čemu vas naučih. Ne ostavljajte jedno drugoga i čuvajte kao sveto, što vam je majka predala na čuvanje, pak ću ja ostati uvijek među vama“ (Brlić-Mažuranić, 2001: 77). To bi značilo da će majka uvijek biti s njima ako ostanu zajedno i čuvaju ono što je sveto, taj tekst podsjeća na Isusove riječi koje upućuje učenicima: „Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima“ (Špehar-Salopek, 2015: 122).

Kako navodi Katekizam Katoličke Crkve: „Svojom otvorenošću prema istini u ljepoti, svojim smislom za moralno dobro, svojom slobodom i glasom svoje savjesti, svojom čežnjom za beskonačnim i za srećom“ (Špehar i Salopek, 2015: 123) čovjek se upućuje na put traženja, propitivanja, iskupljenja i obraćenja. Put pronalazimo u ovoj priči kada kneginja koja bježi kako bi spasila život sa sobom uzima svoj pojas i križić koji na poslijetku čuvaju njenu djecu od zlih sila. Križić je Jaglenca sačuvao od zlih sila Kitež-planine, a pojas spašava Rutvicu iz kandži orla. Ivana naglašava kolika je snaga Boga i koliko je jaka vjera njezinih likova: „A kad ona vidi crkvicu, sjeti se majke svoje, a kad se sjeti majke svoje, uhvati se za srdašće, a kad se uhvati za srdašće, raskopča majčin darak, zlatni pojas... ispadne Rutvica orlu iz pandža ravno u jezerce, a za njom padne njezin pojas“ (Brlić-Mažuranić, 2001: 79). Iako se događaj koji je spasio Rutvicu čini kao slučajnost, on je zapravo niz od nekoliko presudnih koraka koji su prikaz jačine njezine vjere koja ju je dovela do utočišta. Crkvica, Božja kuća, koja ju je u tom trenutku podsjetila na majku te tako očuvala sjećanje na nju, nagnala ju je da dodirne i tako odveže majčin pojas, koji ispunjuje svoj zadatak spašavajući Rutvicu u trenutku kada se nalazila točno pred utočištem svetog mjesta koje ju je zaštitilo od zlih sila.

U borbi protiv zla Bog djeluje kroz razne likove pomagače, ali i kroz naklonost majke prirode: Rutvica se sklonila pod malinovu grančicu da se sakrije od vila Zatočenica, a „grančica od maline spustila se nad Rutvicu, te se Rutvica nazobala crvenih malina- i ništa joj ne fali“ (Brlić-Mažuranić, 2001: 82). Jaglenac ide Isusovim putem kad spokojnog srca i bez straha kreće prema zlu, pogledati krila Zatočenice, širi ruke i ne boji se, dok se Zatočenica vidjevši križić odmiče od dječaka. Zmaj Ognjonoša bi ščepao Jaglenca da nije na planini zapuhao vjetar koji „Duhne vjetar, prebaci Jaglenca preko brazde do jezera sveta!“ (Brlić-Mažuranić, 2001: 90).

9.3. Ribar Palunko i njegova žena

U fabulu ove priče upleteno je više mitskih bića, mjesta i stvari. Prva je Zora-djevojka o kojoj se govori u mnogim slavenskim narodnim pripovijetkama, u svima je zajedničko da ona u zoru plovi po moru u svom raskošnom čunu, najčešće sa srebrnim veslima. Prema legendi, ona živi na otoku Bujanu, koji već u samom nazivu nosi opis „bujan“-prepun biljnog raslinja, za kojeg su stari Slaveni vjerovali da je svojevrsni raj. Nadalje, Marković (1970: 123) govori da su legende o Morskom kralju i morskim djevicama prisutne u svim narodima, naročito slavenskim bajkama.

Ivana Brlić-Mažuranić (2001: 169) je u priči zadržala neke pojedinosti iz legendi, božanske odlike Morskoga kralja su da je neizmjereno bogat i da vlada podmorjem, a u njegovoj službi su morske djevice (diklice) morska čudovišta koja su pola tijela krasne ljepotice, a donji dio tijela ribe razdvojena repa. U priči su i čudnovata stvorenja poput: Zmije orijaške, Ptice kljuna gvođenoga i Zlatna pčela, što su po narodnim pričanjima tri nemani koje oko Bujana izvode valove, vjetar i gromove, otkuda se širi oluja po cijelom svijetu. Tu je i nijemi jezik kojim u priči košuta savjetuje Palunkovu ženu kako da pomogne mužu i pronađe dijete. Naš narod vjeruje kako životinje govore posebnim jezikom, nijemim jezikom, kojeg pojedinci znaju i razumiju. Osim čudesnih likova iz brojnih narodnih legendi Brlić- Mažuranić elementima totemizma nadopunjuje fantastiku u pripovijetci.

U priči ribara Palunka vjetar nosi morem do otoka Bujana, do kamena Alatira, prema tumačenju naši su preci ondje zamišljali raj, a kamen Altir predočavao je Sunce. Zapravo, ta je slika preuzeta iz Afanasjeva, koji, prema tekstovima ruskih pučkih zaklinjanja i prema biblijsko-mitološkoj bilini (herojsko-patriotske pjesme skazanja) *Golubinaja knjiga*, daje u tumačenju tih naziva mnogo maha svojoj mašti. Zora-djevojka i Kralj Morski su stvaralački prilagođene priče, čiji korijen, također, pronalazimo u Afanasjevskim mitološkim interpretacijama. Kralj Morski, pred kojim Palunko za bogatu nagradu izvodi ludorije, tako ima povezanost s morskim carem u znamenitim bilinama o novgorodskom trgovcu Sadku, koga morski car nagrađuje čudesnim bogatstvom zbog Sadkove svirke na guslama (Bošković-Sulli, 1970: 166, 167). No, ukupni tok i smisao priče o Palunku, izuzevši taj motiv, nema veze s bilinom

o Sadku, ova bajka kao i sve ostale priče Ivane Brlić-Mažuranić ima snažnu etičku i poučnu stranu.

Palunko je sanjario o lagodnom životu bez rada i truda te nije cijenio ono što je imao, a to je obitelj. Tek kada ju je izgubio shvatio je svoju grešku, za razliku od lika njegove žene koja je od početka do kraja ostala skromna, dobra i vjerna. Glavna bit ovog djela upravo je prikaz bezuvjetne vjere i požrtvornosti Palunkove žene. Ona je do samog kraja ostala privržena svome mužu i bezuvjetno je voljela Palunka i njihovog sina, snažna vjera i ljubav prema obitelji dali su joj hrabrosti da se suoči sa svim iskušenjima i preprekama koje su joj stajale na putu te je tako naposljetku i spasila svoju obitelj.

10. Zaključak

Ivana Brlić Mažuranić i Hans Christian Andersen stvarali su bajke utemeljene na usmenoj književnosti, a opet, ostali originalni u svom stvaranju i pružili nam potpuno novi svijet priča. Svoje su bajke i priče dorađivali, izmišljali i stvarali inspirirani uvelike prirodnim ljepotama koje su im pružale neiscrpni izvor ideja. Brlić-Mažuranić i Andersen, potaknuti vlastitim životnim dešavanjima, bavili su se temama koje su za njih predstavljale važne segmente društva. Jedan od važnijih segmenta njihovih osobnih života bila je religioznost. Oboje su bili vjernici i imali poseban odnos s Bogom koji ih je vodio kroz život, pa su tako i njihovi likovi u borbi protiv zla ili nepravde uvijek imali uz sebe vjeru, koja ih je oslobađala raznih neprilika i branila od naizgled nadmoćnog zla.

Povijest, običaji i „disanje naroda“ iz kojih potječu, obgrljuju njihove bajke i čine ih kulturnim blagom europske književnosti. Andersenove bajke odišu nordijskom mitologijom i običajima, dok su Ivanina inspiracija bili slavenska mitologija i običaji ovdašnjih ljudi. Baš je iz tih razloga Ivana Brlić-Mažuranić prozvana Hrvatskim Andersenom, jer su oboje svoje bajke učinili pitomima za ljude iz svog naroda. Njihove bajke nose simboliku i vjerovanja koja potječu od davnina, a zadržala su se sve do danas, stoga je malo za reći da su pisci bajki za djecu, oni su pisci za cijeli život, jer njihove bajke ostaju živjeti u ljudima.

11. Literatura:

1. Andersen, H. C. (1990). *Bajke i priče: izbor*. 13. Izd. Zagreb: Mladost.
2. Andersen, H. C. (1994). *Bila jednom jedna patka: Bajke i priče za velike i male*. Zagreb: Naklada Pavičić.
3. Andersen, H. C., Snedronningen, Et eventyr af Hans Christian Andersen. *Andersens eventyr. Samlede eventyr og historier af H.C. Andersen*. [Online] Dostupno na https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/snedronninge [Pristupljeno 18.1.2023.]
4. Bom, A.K. i Aarenstrup A. (2019). Religious motifs. *Department for the Study of Culture at the The Hans Christian Andersen Center is a department of The Faculty of Humanities at The University of Southern Denmark*. [Online] (4). Dostupno na https://andersen.sdu.dk/index_e.html [Pristupljeno 10.9.2022.]
5. Brlić-Mažuranić, I., (2001). *Priče iz davnine*. Split: Knjigotisak.
6. *Biblija- Stari i Novi zavjet* (2.izd.), (1969). Zagreb: Stvarnost.
7. Chaaney, D. D. (2018). Snow Queens and Winter Witches from Around the World. *FolkloreThursday*. [Online] (12). Dostupno na <https://folklorethursday.com/folktales/top-10-snow-queens-and-winter-hags-from-around-the-world-2/> [Pristupljeno 12.9.2022.]
8. Garfield-White, G. (2021). The Influence of Folklore on The Little Mermaid. *Mythos-Making Mythology Accessible*. [Online] Dostupno na <https://www.mythosblog.org/post/the-influence-of-folklore-on-the-little-mermaid> [Pristupljeno 10.2.2023.]
9. Hranjec, S. (2003). *Kršćanska izvorišta dječje književnosti: priručnik za studente i učitelje*. Zagreb: Alfa; Čakovec.
10. Jelčić, D., Skok, J., Šegedin, P., Šicel, M., Vaupotić, M., ur. (1970). *Zbornik radova o Ivani Brlić Mažurani-Mažuranić*. Zagreb: Mladost.
11. Pinatrić, A., ur. (2001). *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa „Zlatni danci“: bajke od davnina pa do naših dana*. Osijek: Sveučilište „Josipa Jurja Strossmayera“, Pedagoški fakultet: Matica hrvatska.

12. Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke- teorija, pregled i interpretacije*. Osijek: Sveučilište „Josipa Jurja Strossmayera“, Filozofski fakultet: Matica hrvatska
13. Prostor Duha, (1999-2003). [Online] Dostupno na <https://www.prostorduha.hr/node/185735> [Pristupljeno 12.9.2022.]
14. Skok, J. i Crnković, M. (1995). *Čudnovate zgode šegrta Hlapića i Priče iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić, Robinson Crusoe Daniela Defoea*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Wand, H. (2020). The Snow Queen Origins. *Fairy Tale Central*. [Online] (1). Dostupno na <https://thefairytalescentral.com/the-snow-queen-origins/> [Pristupljeno 17.12.2022.]

12. Sažetak

Ovaj rad govori ukratko o životima pisaca Hansa Christiana Andersena i Ivane Brlić-Mažuranić te utjecaju sredine na njihova djela, a cilj samog rada je pronaći kršćanske i mitološke motive u njihovim bajkama. Andersenove bajke koja se obrađuju jesu *Snježna kraljica*, *Mala sirena* i *Djevojčica sa šibicama*, dok su bajke Ivane Brlić-Mažuranić – *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica* te *Ribar Palunko i njegova žena*. Ovaj rad daje odgovore na podrijetlo simbola, likova i mjesta radnje koji su inspirirali ove velike pisce za neke od njihovih najpoznatijih djela.

13. Abstract

This final paper talks briefly about the lives of the writers Hans Christian Andersen and Ivana Brlić-Mažuranić and the influence of the surroundings on their works. The purpose of the paper is to find mythological and Christian motifs in their fairy tales. Andersen's fairy tales that are covered are *The Snow Queen*, *The Little Mermaid* and *The Girl with the Matches*, while the fairy tales of Ivana Brlić-Mažuranić are *How Quest Sought the truth*, *Little Brother Primrose and Sister Lavender* and *Fisherman Plunk and his wife*. This paper provides answers to the origins of the symbols, characters and settings that inspired these great writers for some of their most famous works.